

Právní vztahy k dřevinám

praktický průvodce

- ochrana dřevin, povolování kácení
- památné stromy
- ochrana lesních porostů
- související předpisy včetně občanského zákoníku
- vlastníci, ekologické spolky, samospráva
- příklady z praxe a vzory úkonů

Právní vztahy k dřevinám

praktický průvodce

Jitka Jelínková, Miloš Tuháček

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Edice Právo pro každého

JUDr. RNDr. Jitka Jelínková, Ph.D., JUDr. Miloš Tuháček

Právní vztahy k dřevinám
praktický průvodce

Vydala GRADA Publishing, a.s.
U Průhonu 22, Praha 7 jako svou 6341. publikaci

Realizace obálky Michal Němec
Sazba Jan Šístek
Odborná redaktorka: Ing. Michaela Průšová
Počet stran 168
První vydání, Praha 2016
Vytiskla Tiskárna v Ráji, s.r.o., Pardubice

© GRADA Publishing, a.s., 2016

ISBN 978-80-271-9394-3 (ePub)
ISBN 978-80-271-9393-6 (pdf)
ISBN 978-80-271-0112-2 (print)

GRADA Publishing: tel.: 234 264 401, fax: 234 264 400, www.grada.cz

Obsah

Seznam použitých zkratk	8
Předmluva	9
Úvodem	10
1. Prameny a principy právní ochrany dřevin rostoucích mimo les	11
1.1 Spory kolem definice „dřeviny rostoucí mimo les“	11
1.2 Památné stromy, zvláště chráněné druhy rostlin, registrované VKP, stromořadí	13
1.3 Dotčení jiných zájmů chráněných podle ZOPK při zásazích do dřevin	14
1.4 Ochrana dřevin podle ZOPK, jiné veřejnoprávní předpisy, občanský zákoník ..	14
1.5 Tři principy obecné právní ochrany dřevin rostoucích mimo les	15
2. Ochrana dřevin před poškozováním a ničením, ořezy a jiné zásahy	16
2.1 Kácení dřevin, pařez a torzo	16
2.2 Nedovolené zásahy do dřevin, které jsou v rozporu s požadavky na jejich ochranu	17
2.3 Kdy se o nedovolené zásahy nejedná	18
3. Povinnost vlastníků pečovat o dřeviny, vymáhání, právní následky neplnění	20
3.1 Účel povinnosti vlastníka pečovat o dřeviny podle ZOPK	20
3.2 Otázka vlastnictví dřevin	20
3.3 Vymáhání povinnosti vlastníka pečovat o dřeviny ze strany orgánů ochrany přírody	22
3.4 Možnost uložení provedení nezbytných zásahů při výskytu nákazy dřevin	23
4. Povolování kácení dřevin	25
4.1 Účastníci řízení o povolení kácení dřevin	26
4.2 Náležitosti žádosti o povolení kácení dřevin	28
4.3 Vyhodnocení funkčního a estetického významu dřevin, znalecké (odborné) posudky	29
4.4 Správní uvážení o existenci, nebo neexistenci závažných důvodů pro povolení kácení	32
4.5 Ohledání na místě, ústní jednání, seznámení s podklady před vydáním rozhodnutí, lhůty	34
4.6 Rozhodnutí o žádosti o povolení kácení, odůvodnění, podmínky, platnost	34
4.7 Závaznost rozhodnutí pro právního nástupce, změny a zrušení rozhodnutí	36
4.8 Povolování kácení pro účely výstavby	38
4.9 Řízení a rozhodnutí v případě společného stromu (spoluvlastnictví)	40
5. Ukládání náhradní výsadby, úvahy o odvodech za pokácené dřeviny	43
5.1 Nedostatky NV v praxi a úvahy o uzákonění odvodů	43
5.2 Možnost, nebo povinnost uložení náhradní výsadby	45
5.3 Uložení náhradní výsadby pouze v rozhodnutí o povolení kácení	46
5.4 Komu, kde, v jakém rozsahu a termínu se NV a následná péče ukládá	48
5.5 Změna uložené NV, kontrola a vymáhání	50

6. Výjimky z povolovacího principu, kácení na oznámení, volné kácení, krajní nouze	52
6.1 Kácení na předchozí písemné oznámení	52
6.1.1 Náležitosti oznámení o kácení dřevin	53
6.1.2 Důvody kácení na oznámení	54
6.1.3 Pozastavení, omezení nebo zákaz oznámeného kácení	57
6.2 Volné kácení tzv. podměrečných dřevin, ovocné dřeviny v zahradách	58
6.2.1 Měření obvodu kmene ve specifických situacích, vícekmeny	59
6.2.2 Určování celkové plochy zapojených porostů dřevin	60
6.2.3 Ovocné dřeviny v zahradách – účel, nebo seznam	61
6.3 Kácení dřevin při zřejmém a bezprostředním ohrožení	62
7. Památné stromy a zvláště chráněné druhy rostlin	65
7.1 Památné stromy	65
7.2 Zvláště chráněné druhy rostlin	68
8. Kácení dřevin a dotčení dalších zájmů chráněných ZOPK	70
8.1 Jak zjistit možné dotčení jiného chráněného zájmu	71
8.2 Povolení ke kácení jako konečné, poslední rozhodnutí	71
8.3 Souběh s jinými ochrannými režimy podle ZOPK jako předběžná otázka	72
8.4 Akty jiných orgánů ochrany přírody ve vztahu ke kácení dřevin – forma rozhodnutí	72
8.5 Povolení ke kácení jen v mezích aktu vydaného k ochraně jiného zájmu	73
9. Kompetence – výkon státní správy v ochraně mimolesních dřevin	74
9.1 Kompetence v obecné ochraně dřevin rostoucích mimo les	74
9.2 Povolování kácení dřevin na obecních pozemcích – problém podjatosti	75
9.3 Nejčastější vady výkonu státní správy v ochraně dřevin, závaznost metodických pokynů MŽP, dozor	77
9.4 Kompetence ve zvláštní ochraně dřevin a v ochraně některých souvisejících zájmů	78
10. Účast veřejnosti, práva ekologických spolků, občanů a obcí	80
10.1 Přímá účast občanů v ochraně dřevin rostoucích mimo les	80
10.2 Práva ekologických spolků podle § 70 odst. 2 a 3 ZOPK	80
10.3 Obce jako účastníci řízení o povolení kácení dřevin rostoucích mimo les	85
10.4 Obecně závazné vyhlášky obcí coby prostředek k ochraně dřevin a jiné zeleně	86
11. Prevence a odpovědnost, omezení a zákaz kácení, kontroly, sankce	88
11.1 Omezení, zákaz, zastavení kácení (§ 66, § 80 odst. 2 ZOPK)	88
11.2 Kontroly výkonu státní správy v ochraně dřevin	90
11.3 Delikt ní odpovědnost za nedovolené kácení a poškození dřevin	92
11.3.1 Otázka tzv. dobré víry v důsledku vadného výkonu státní správy	94
11.3.2 Problém určení odpovědného subjektu („zadavatel – zhotovitel díla“)	95
11.3.3 Problémy spojené s formulací některých skutkových podstat v ZOPK	97
11.3.4 Souběhy správních deliktů, souběžný správní a trestní postih	97
11.4 Odpovědnost za ekologickou újmu, kompenzační opatření	99

12. Dřeviny z pohledu jiných veřejnoprávních předpisů	101
12.1 Zákon o pozemních komunikacích	102
12.1.1 Ustanovení relevantní ve vztahu k dřevinám	102
12.1.2 Kácení dřevin na silničních pozemcích na povolení podle ZOPK	103
12.2 Zákon o drahách	105
12.2.1 Ustanovení relevantní ve vztahu k dřevinám	105
12.2.2 Kácení dřevin u železničních drah na povolení podle ZOPK	105
12.2.3 Aktuální výhled na změnu právní úpravy kácení u železnic	106
12.3 Nařízení kácení stromů jako odstranění zdroje ohrožení pozemní komunikace, resp. dráhy a provozu na nich	107
12.4 Vodní zákon	109
12.4.1 Ustanovení relevantní ve vztahu k dřevinám	109
12.4.2 Kácení při údržbě břehových porostů na oznámení podle ZOPK a ochrana VKP	110
12.4.3 Kácení a vysazování dřevin na hrázích vodních děl	110
12.5 Energetický zákon	112
12.5.1 Ustanovení relevantní ve vztahu k dřevinám	112
12.5.2 Kácení v ochranném pásmu zařízení elektrizační a plynárenské soustavy na oznámení podle ZOPK	113
12.6 Zákon o státní památkové péči	114
12.6.1 Ustanovení relevantní ve vztahu k dřevinám	114
12.6.2 Kácení a výsadba v prostředí kulturních památek a na veřejných prostranstvích v památkových zónách a rezervacích a jejich ochranných pásmech	116
13. Dřeviny z pohledu občanského práva	119
13.1 Stromy v rámci sousedského práva	119
13.2 Předcházení škodám a odpovědnost za škodu způsobenou pádem stromu nebo jeho části	123
13.3 Odpovědnost vlastníka lesa za škodu ve vztahu k ustanovením lesního zákona	125
14. Ochrana lesních dřevin	128
14.1 Ochrana podle lesního zákona	129
14.1.1 Základní povinnosti a omezení související s ochranou lesních dřevin	129
14.1.2 Ochrana pozemků určených k plnění funkcí lesa	131
14.1.3 Povinnosti a omezení při hospodaření v lese	133
14.1.4 Orgány státní správy lesů a lesní stráž	137
14.1.5 Výkon dozoru podle lesního zákona	139
14.1.6 Sankce podle lesního zákona	139
14.2 Ochrana lesních dřevin instituty ZOPK	140
14.3 Ochrana podle zákona o České inspekci životního prostředí a její působnosti v ochraně lesa	146
14.4 Trestněprávní ochrana lesních dřevin	149
Vzory správních úkonů	152
Literatura	167

Seznam použitých zkratk

Agentura, AOPK ČR	Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky
ČIŽP, inspekce	Česká inspekce životního prostředí
CHKO	chráněná krajinná oblast
lesní zákon	zákon č. 289/1995 Sb., o lesích a o změně a doplnění některých zákonů, v platném znění
Listina	Listina základních práv a svobod
LHO	lesní hospodářská osnova
LHP	lesní hospodářský plán
Ministerstvo, MŽP	Ministerstvo životního prostředí
MK	Ministerstvo kultury
NOZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění
NP	národní park
NPP	národní přírodní památka
NPR	národní přírodní rezervace
NS ČR	Nejvyšší soud České republiky
NSS	Nejvyšší správní soud
OLH	odborný lesní hospodář
OOP	orgán ochrany přírody
OSSL	orgán státní správy lesů
PP	přírodní památka
PR	přírodní rezervace
PUPFL	pozemek určený k plnění funkcí lesa
SOZ	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
VKP	významný krajinný prvek
ZCHÚ	zvláště chráněné území
ZOPK	zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, v platném znění

Předmluva

Dřeviny, stromy, keře, souše...

Jaká bohatost životních forem, dimenzí biomasy, genetické rozmanitosti a různověkosti! A jaká bohatost právních problémů se skrývá za těmito jednoduchými slovy, pod nimiž si přece každý z nás představí totéž.

Skutečně totéž?

Už několik let se zabývám ochranou přírody na Šumavě. A protože je Šumava plná dřevin živých, odumřelých, velkých, malých, zakrslých či gigantických, trpících či vitálních, rostoucích ve společenství na půdách lesních i nelesních, soliterně v krajině, na stavbách, prastarých snosech nebo zavěšených v trhlínách nad propastmi, dřevin, které narostly samy nebo těch, které někdo vysadil, pozoruji, že ochrana šumavské přírody je vlastně z velké části právě ochranou dřevin.

A aby to nebylo úplně jednoduché, tyto na jedno místo odkázané, slepé a němé duše navíc hostí další svět – svět hub a lišejníků, svět hmyzu a ptáků, svět savců, kteří v nich bydlí nebo z nich žijí...

Dřeviny jsou nakonec i naším světem – lesy, sady, stromořadí, které milujeme a potřebujeme je k životu, abychom dýchali vzduch ovoněný jejich přítomností, abychom sbírali jejich plody nebo si odpočinuli v jejich stínu.

Ano, jaká bohatost se pod těmito jednoduchými slovy skrývá!

Tu přírodní zčásti známe nebo alespoň tušíme.

A tu právní, tu přináší tato povedená publikace. Zachycuje komplikovanost našeho vztahu k dřevinám, k jejich ochraně, respektování, ale i k jejich využívání.

Přeji vám všem zajímavé a inspirující počtení!

Mgr. Pavel Hubený

ředitel Správy Národního parku Šumava

Úvodem

Potřebu publikace, která by co nejkomplexněji pojednávala o právních vztazích k dřevinám rostoucím mimo les a přinášela nejdůležitější informace o právní ochraně lesních dřevin, si uvědomujeme takřka denně. Tak často se, ať již při řešení konkrétních kauz či na školeních a seminářích, setkáváme s dotazy správních orgánů, obcí, ekologických spolků a aktivních občanů, vlastníků a správců dřevin i dalších subjektů, které se při své činnosti s dřevinami potýkají.

Způsobilst odpovídat na základní i právně složitější otázky týkající se ochrany dřevin a jejího případného střetu s jinými zájmy zakládáme jak na svých dlouholetých zkušenostech z aktivního působení ve státní správě, resp. advokacii zaměřené na otázky životního prostředí, tak na své občanské angažovanosti, ať již našla svůj výraz v působení v samosprávě nebo v podpoře činnosti ekologických neziskových organizací.

V knize se snažíme poskytnout ucelený právní návod, jak řádně vykonávat státní správu na úseku ochrany dřevin rostoucích mimo les, především, jak správně rozhodovat o zamýšleném kácení dřevin. Jde o nejfrekventovanější agendu v oblasti ochrany přírody, se kterou se potýkají i nejmenší obecní úřady a která přitom nezřídka vede až k soudním sporům.

Upozorňujeme na rozšířené chyby správní praxe a snažíme se přispět ke zkvalitnění výkonu státní správy. K tomu slouží jak důsledná citace v zásadě kvalitních metodik Ministerstva životního prostředí v této oblasti, tak i vybrané vzory správních úkonů zařazené v závěru knihy.

Nevyhýbáme se ani vysvětlení právně nejobtížnějších vztahů ochrany dřevin rostoucích mimo les, zakotvené v zákoně o ochraně přírody a krajiny, k jiným právním předpisům práva veřejného (zákon o pozemních komunikacích, zákon o drahách, vodní zákon, energetický zákon, zákon o státní památkové péči) i soukromého (občanský zákoník). V rámci občanskoprávního exkurzu se věnujeme jak sousedským sporům spojeným se stromy, tak frekventovanému tématu odpovědnosti vlastníka za škodu způsobenou pádem stromu či větví, včetně odpovědnosti vlastníka lesa vůči návštěvníkům a vlastníkům nemovitostí ohrožených vlivy z lesa.

Přinášíme rovněž nejdůležitější informace o ochraně lesních dřevin, vztazích lesního zákona a zákona o ochraně přírody a krajiny i kompenzaci újmy za omezení lesního hospodaření.

Jsme přesvědčeni, že dřeviny rostoucí mimo les i lesní dřeviny si zlepšení ochrany prostředky práva zaslouží. Jsou pro nás nejbližším životním prostředím a podstatně přispívají k zdraví a pohodě bydlení ve městech a obcích i k potěšení z harmonie přírody a krajiny.

Uvítáme připomínky všech, kteří se v praxi setkávají s problémy vždy o něco složitějšími, než zachytí kniha limitovaného rozsahu.

Jitka Jelínková (judr.jitka.jelinkova@gmail.com), červenec 2016, Praha

1. Prameny a principy právní ochrany dřevin rostoucích mimo les

Právní úprava ochrany dřevin rostoucích mimo les, resp. jejich právního režimu vůbec (*ne všechny právní normy týkající se dřevin sledují jejich ochranu, ale naopak je mohou chápat jako možný zdroj ohrožení*), je v platném českém právu rozptýlena do většího množství právních předpisů náležejících jak do oblasti **práva veřejného** (normy práva životního prostředí, správního práva i trestního práva), tak částečně i **práva soukromého (občanského)**.

Základem právní úpravy ochrany dřevin rostoucích mimo les jsou nepochybně **ustanovení zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny**, ve znění pozdějších předpisů (dále též „**ZOPK**“), konkrétně **ust. § 7 až 9** zakotvující **obecnou ochranu** veškerých dřevin před poškozením a ničením, pokud se na ně nevztahuje ochrana přísnější nebo ochrana podle zvláštních předpisů.

Podrobnosti obecné ochrany dřevin rostoucích mimo les jsou obsaženy **ve vyhlášce č. 189/2013 Sb., o ochraně dřevin a povolování jejich kácení** (s účinností od 15. 7. 2013), **novelizované vyhláškou č. 222/2014 Sb.** (s účinností od 1. 11. 2014). Před nabytím účinnosti vyhlášky č. 189/2013 Sb. byly podrobnosti obecné ochrany dřevin rostoucích mimo les obsaženy v ust. § 8 vyhlášky č. 395/1992 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o ochraně přírody a krajiny.

1.1 Spory kolem definice „dřeviny rostoucí mimo les“

Samotná definice „dřeviny rostoucí mimo les“ (dále ZOPK zavádí legislativní zkratku „dřevina“) je obsažena v ust. § 3 odst. 1 písm. i) zákona jako „*strom či keř rostoucí jednotlivě i ve skupinách ve volné krajině i v sídelních útvarech na pozemcích mimo lesní půdní fond*!“. Smyslem uvedené definice je stanovit, že ochrana podle ZOPK – tedy ochrana každé jednotlivé dřeviny – se nevztahuje na dřeviny nacházející se na lesních pozemcích, kde obvykle nejsou chráněny dřeviny jako jedinci, ale lesní porosty. Ochrana podle ZOPK se tedy vztahuje i na stromy suché (i když nerostou) a na stromy rostoucí na stavbách (každá stavba se navíc nachází zároveň na pozemku, resp. podle nového občanského zákoníku je stavba součástí pozemku).

Výše uvedené naznačuje, že důvodem výkladových sporů se v definici dřeviny rostoucí mimo les stala dvě slova, a to „rostoucí“ a „na pozemcích“.

Poměrně hojně rozšířený nesprávný názor části praxe, že se ochrana podle ZOPK netýká suchých stromů, byl opakovaně popřen stanovisky Ministerstva životního prostředí („*Ochrana dřevin podle § 8 zákona č. 114/1992 Sb. se vztahuje i na suché a odumřelé stromy. Slovo „rostoucí“ zde nelze chápat tak, že je růst základní podmínkou ochrany.*“)¹ i soudní judikaturou, minimálně tím způsobem, že potvrdila pokutu za nepovolené kácení suchých stromů³. To, zda suchý strom bude možné pokácet bez povolení či předchozího oznámení, nebo bude nutné předchozí oznámení např. z pěstebních důvodů či dokonce povolení ke kácení, záleží na konkrétních skutkových okolnostech (podrobnosti k jednotlivým režimům kácení dřevin podle § 8 odstavců 1, 2, 3 a 4 ZOPK budou uvedeny v kapitolách 4. a 6.). Výslovně považujeme za potřebné zdůraznit, že „za

¹ Pojmu lesní půdní fond podle zákona č. 61/1977 Sb., o lesích platného v době přijetí ZOPK odpovídá pojem „pozemky určené k plnění funkcí lesa“ (ve zkratce PUPFL) vymezený v ust. § 3 nyní platného lesního zákona č. 289/1995 Sb.

² Stanovisko legislativního odboru MŽP č. j. 410/1960/00 (Planeta 6/2005), stanovisko odboru péče o krajinu MŽP z roku 2010

³ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 7. 8. 2003, č. j. 5 A 27/2001 – 34

*kácení ze zdravotních důvodů nelze považovat kácení suchých dřevin*⁴, neboť to neodpovídá setrvalému přístupu ke zdravotním důvodům umožňujícím kácení v administrativně jednodušším režimu pouhého předchozího oznámení jako důvodům časově naléhavým (kdy stav a rozsah napadení dřevin významně ohrožuje okolní dřeviny).

Slovo „na pozemcích“ použité v definici dřeviny rostoucí mimo les se stalo podkladem pro poněkud sofistikovanější polemiky v tom smyslu, že dřeviny rostoucí na něčem, co z pohledu některého zákona je stavba (např. vodní dílo, stavba dráhy, stavba na dráze), nerostou na pozemcích, a proto nejsou předmětem ochrany podle ZOPK. I tyto názory byly v konkrétních případech odmítnuty judikaturou („*Je nepřijatelné tvrzení, že stromy rostoucí na hrázi rybníka rostou jen na stavbě, nikoliv na pozemku, a proto by neměly podléhat ochraně podle zákona o ochraně přírody a krajiny... Vodní plocha, hráz a vše na nich se nachází zároveň i na pozemku.*“⁵). Opět je třeba zdůraznit účel definice obsažené v zákoně o ochraně přírody a krajiny (odlišení ochrany nelesní zeleně a lesních porostů). ZOPK rozhodně nepřísluší řešit vztahy mezi vymezením staveb v různých zákonech (je známou skutečností, že různé veřejnoprávní předpisy mohou pro své účely definovat pojem „stavba“ či „vlastník stavby“ různě, přičemž tyto pojmy nemusí znamenat totéž co v soukromém právu – občanském zákoníku).

Shrnutí: Dřeviny rostoucí mimo les jsou i stromy suché nebo stromy na „stavbách“ (hrázích, náspech apod.). ZOPK chrání i náletové dřeviny a dřeviny ovocné.

Definice „dřeviny rostoucí mimo les“ je obsažena v ust. § 3 odst. 1 písm. i) ZOPK – „strom či keř rostoucí jednotlivě i ve skupinách ve volné krajině i v sídelních útvech na pozemcích mimo lesní půdní fond“.

Smyslem uvedené definice je stanovit, že ochrana podle ZOPK – tedy ochrana každé jednotlivé dřeviny – se nevztahuje na dřeviny rostoucí na lesních pozemcích, kde obvykle nejsou chráněny dřeviny jako jedinci, ale lesní porosty. Ochrana podle ZOPK se tedy vztahuje i na stromy suché (i když nerostou) a na stromy rostoucí na „stavbách“ (každá stavba se navíc nachází zároveň na pozemku, resp. podle nového občanského zákoníku je stavba součástí pozemku).

ZOPK nezná pojem náletové dřeviny – chrání tedy dřeviny bez ohledu na to, zda byly záměrně vysazeny – a stejně tak nevyjímá z ochrany dřeviny ovocné.

K zmíněnému zásadnímu rozhranění mezi individuální ochranou dřevin rostoucích mimo les a lesním právem je třeba dodat poznámku o diskusích ohledně právního přístupu k rozsáhlým kácením dřevin na katastrálně nelesních pozemcích s porosty charakteru lesa.

V praxi se opakovaně vyskytly případy, kdy došlo k masivnímu kácení dřevin např. na zemědělských pozemcích a pozemcích ostatních ploch, přičemž fakticky šlo o lesní porosty. Tyto lesní porosty mohly vzniknout buď zalesněním, nebo přirozenou obnovou. Ke změně druhu pozemků však v katastru nemovitostí nedošlo. Pokud vlastníci těchto nelesních pozemků s fakticky lesními porosty začali realizovat významné těžby dřeva (jejichž právním rámcem byla povolení ke kácení dřevin rostoucích mimo les vydávaná obecními úřady⁶ na základě žádostí

⁴ Metodický pokyn odboru obecné ochrany přírody a krajiny MŽP k aplikaci § 8 a § 9 zákona č. 114/1992 Sb. (Věstník MŽP č. 5/2014), čl. 2.10 Zdravotní důvody kácení (§ 8 odst. 2 ZOPK)

⁵ Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 18. 12. 1998, č. j. 30 Ca 131/98-21 uveřejněný pod č. 411/1999 v časopise Soudní judikatura ve věcech správních 4/1999

⁶ Svěření kompetence k rozhodování o žádostech o povolení kácení dřevin rostoucích mimo les základním (jedničkovým) obecním úřadům je dlouhodobý problém, o němž bude řeč na dalších místech této knihy.

vlastníků), vyvstala otázka, zda by nebylo možné jako účinnější nástroj k řešení aplikovat ochranu významného krajinného prvku (VKP) les⁷.

Shoda je zřejmě v tom, že současné uplatňování ochrany dřevin rostoucích mimo les podle § 7 a 8 ZOPK a ochrany VKP les podle § 4 odst. 2, příp. 3 ZOPK není možné (již vzhledem k definici dřeviny rostoucí mimo les – na pozemcích mimo lesní půdní fond). Praxe orgánů ochrany přírody k výše popsaným případům přistupuje dosud přes ochranu dřevin rostoucích mimo les a přístup přes ochranu VKP les zůstává v rovině úvah.

V judikatuře má ovšem oporu přístup materiální, tedy podle faktického stavu, nikoli podle stavu (pouze) katastrálního⁸. Úvahy o využití ochrany VKP les pro de facto lesní ekosystémy viz také kapitola 14.

1.2 Památné stromy, zvláště chráněné druhy rostlin, registrované VKP, stromořadí

Kromě ust. § 7 až 9 v části druhé ZOPK (Obecná ochrana přírody a krajiny) se ochrany dřevin dotýkají také ustanovení části páté (Památné stromy, zvláště chráněné druhy rostlin, živočichů a nerostů), konkrétně **ust. § 46–47 o památných stromech a ust. § 48–49 o zvláště chráněných rostlinách**, včetně ust. § 56 o výjimkách ze zákazů u památných stromů a zvláště chráněných druhů rostlin (a živočichů), a dále samozřejmě související kompetenční a sankční (odpovědnostní) ustanovení. Podrobně o ochraně památných stromů a stromů, které náležejí ke zvláště chráněným druhům rostlin, pojednáváme v kapitole 7.

Důležitým posílením nad rámec obecné ochrany dřevin rostoucích mimo les je v praxi také využití nástroje obecné územní ochrany, tedy **registrace dřevin jako (součástí) významného krajinného prvku**.

Podle ust. § 3 odst. 1 písm. b) ZOPK mohou být jako významné krajinné prvky zaregistrovány mj. remízy, meze i cenné plochy porostů sídelních útvarů. Registraci provádějí ve správním řízení podle § 6 odst. 1 ZOPK pověřené obecní úřady (pokud se nejedná o území evropsky významné lokality) a jim také přísluší vydávání závazných stanovisek podle § 4 odst. 2 ZOPK k zásahům do registrovaných VKP, které by mohly vést k poškození nebo zničení významného krajinného prvku nebo ohrožení či oslabení jeho ekologicko-stabilizační funkce.

Skutečnost, že dřeviny jsou součástí VKP (ze zákona nebo registrovaného), má důsledky také v rámci obecné ochrany dřevin, neboť povolení ke kácení podle § 8 odst. 1 ZOPK (a obdobně také oznámení podle § 8 odst. 2 ZOPK, je-li dán některý z důvodů kácení na oznámení podle tohoto ustanovení zákona) se v tomto případě vyžaduje bez ohledu na rozměr dřevin (srov. § 3 vyhlášky č. 189/2013 Sb. a podkapitola 4.2).

Vyhláška č. 189/2013 Sb. definovala pojem **stromořadí** s cílem posílit ochranu zejména nově zakládaných stromořadí (ať už vysazených jako náhradní výsadba podle § 9 odst. 1 ZOPK, či nikoli) a stromořadí tvořených druhy dřevin, které zpravidla nedosahují obvodu kmene 80 cm ve výšce 130 cm nad zemí (tedy by jinak nebylo ke kácení těchto dřevin nutné povolení). Pokud jsou dřeviny součástí stromořadí ve smyslu vyhlášky, platí totéž, co pro součást VKP, tedy povolení ke kácení se vyžaduje bez ohledu na rozměr.

K ochraně stromořadí je dále využitelný zejména institut ochrany krajinného rázu, neboť zamýšlené kácení (nejen celého, jednorázové) stromořadí je nepochybně činností, která by mohla

⁷ Závazná stanoviska k zásahům, které by mohly vést k poškození nebo zničení významného krajinného prvku nebo ohrožení či oslabení jeho ekologicko-stabilizační funkce, vydávají v případě VKP ze zákona (mezi něž patří i les) obecní úřady obcí s rozšířenou působností (tzv. trojkové obecní úřady).

⁸ Např. rozsudek Nejvyššího správního soudu č. j. 5 As 94/2008 – 44 ze dne 18. 12. 2009, publikovaný pod číslem 2032/2010 Sbírky rozhodnutí Nejvyššího správního soudu

snížit nebo změnit krajinný ráz (či spíš jej vždy negativně změnit, a to i při plnohodnotné obnově minimálně dočasně). K záměru kácení (ve) stromořadí je tedy nezbytný souhlas orgánu ochrany přírody (obecního úřadu obce s rozšířenou působností, resp. Agentury ochrany přírody a krajiny ČR, jde-li o území chráněné krajinné oblasti).

K jednoznačnému posílení zákonné ochrany se dokonce objevily návrhy na doplnění dosavadních významných krajinných prvků ze zákona o aleje. Ke zvýšení právní **ochrany alejí** (samozřejmě i jednostranných stromořadí) lze za stávající právní úpravy využít především jejich vyhlášení památnými stromy podle ust. § 46 ZOPK nebo registrace významného krajinného prvku podle § 6 ZOPK (podrobnosti v kapitole 7.).

1.3 Dotčení jiných zájmů chráněných podle ZOPK při zásazích do dřevin

Při zamýšlených zásazích do dřevin mohou být dotčeny i **jiné zájmy chráněné ZOPK (např. volně žijící ptáci, zvláště chráněné druhy, VKP, krajinný ráz)** a přípustnost zásahu do těchto zájmů musí být posouzena způsobem vyžadovaným zákonem (vydáním potřebného povolení, souhlasu, závazného stanoviska k tomu příslušným orgánem ochrany přírody) před případným kácením (ať již na základě povolení, či oznámení), ev. jiným zásahem do dřevin.

Žadatelé o povolení kácení (příp. oznamovatelé zamýšleného kácení, je-li dán některý z oznamovacích důvodů podle § 8 odst. 2 ZOPK) a především samy orgány ochrany přírody rozhodující o žádostech o povolení kácení dřevin (příp. o pozastavení, omezení, zákazu oznámeného kácení) v praxi často opomíjejí možnost dotčení těchto dalších zájmů chráněných podle ZOPK. Dochází tak k nezákonnému jednání, kdy subjekt kácení provede sice na základě pravomocného povolení ke kácení, ale toto povolení vůbec nemělo být vydáno, pokud by dříve nebyla povolena výjimka z ochrany zvláště chráněných živočichů, jejichž je strom biotopem, udělen souhlas k zásahu do krajinného rázu kácením aleje apod.

Podrobně o správném postupu orgánu ochrany přírody k zajištění ochrany dalších zájmů, které mohou být zamýšleným kácením konkrétních dřevin dotčeny, pojednává kapitola 8.

1.4 Ochrana dřevin podle ZOPK, jiné veřejnoprávní předpisy, občanský zákoník

Právního režimu dřevin rostoucích mimo les se týkají také **vybraná ustanovení dalších veřejnoprávních předpisů**, ať již tato ustanovení poskytují dřevinám určitou ochranu, nebo naopak v souvislosti s jinými veřejnými zájmy umožňují či přímo vyžadují zásahy do dřevin (kácení, oklešťování). Před novelou ZOPK provedenou zákonem č. 349/2009 Sb. se jednalo zejména o zákony zakotvující tzv. zvláštní oprávnění ke kácení dřevin na oznámení podle § 8 odst. 2 ZOPK (vodní zákon, energetický zákon, zákon o drahách, zákon o pozemních komunikacích a některé další zákony, ať již příslušné oprávnění skutečně obsahovaly, nebo aplikační praxe nesprávně tradovala, že je obsahují – např. zákon o státní památkové péči). S výjimkou případu, kdy by jiný právní předpis výslovně vylučoval aplikaci ZOPK, se však i tyto zásahy musí dít v souladu se ZOPK.

Právních vztahů k dřevinám se dotýkají také **normy práva soukromého (občanského)**, a to především v rámci sousedských vztahů a odpovědnosti za škodu. I v tomto případě platí, že veřejnoprávní ochrana dřevin rostoucích mimo les obsažená v ZOPK není ustanoveními občanského práva dotčena.

V podrobnostech odkazujeme na kapitoly 12. a 13.

1.5 Tři principy obecné právní ochrany dřevin rostoucích mimo les

Právní úprava obecné ochrany dřevin rostoucích mimo les obsažená v ZOPK spočívá na třech principech, jimiž jsou:

- a) **princip ochrany**, spočívající v tom, že všechny dřeviny jsou zákonem chráněny před poškozováním a ničením; přísnější ochranný režim se vztahuje na dřeviny vyhlášené za památné stromy a dřeviny náležející k zvláště chráněným druhům rostlin (§ 7 odst. 1),
- b) **princip péče**; péče o dřeviny, zejména jejich ošetřování a udržování je povinností vlastníků (§ 7 odst. 2),
- c) **povolovací princip**, spočívající v tom, že ke kácení dřevin je zásadně nezbytné povolení orgánu ochrany přírody (tedy správní rozhodnutí vydané po provedeném správním řízení k tomu příslušným orgánem ochrany přírody), nejde-li o zákonem vymezené případy, kdy se povolení nevyžaduje (§ 8).

2. Ochrana dřevin před poškozováním a ničením, ořezy a jiné zásahy

2.1 Kácení dřevin, pařez a torzo

Veškeré dřeviny rostoucí mimo les jsou podle § 7 odst. 1 ZOPK chráněny před poškozováním a ničením. Proto nejsou správně v praxi nikoli ojedinělé názory, že pokud ke kácení dřevin není třeba povolení (jde o dřeviny s velikostí, popř. jinou charakteristikou stanovenou v § 3 prováděcí vyhlášky č. 189/2013 Sb.) či existuje pravomocné povolení ke kácení určitých dřevin, je s nimi dále možno nakládat jakkoli. Zákon zná jako jediný legální způsob zničení dřevin pokácení v režimu některého z odstavců § 8.

Pojem „kácení, pokácení“ dřeviny sice není v zákoně či vyhlášce definován, to je však v právu zcela běžné, že nedefinuje (všechny) pojmy, které mají v českém jazyce, příp. v určitém oboru lidské činnosti jednoznačný význam, chápaný shodně buď všeobecně, nebo profesionály v daném oboru. Pojem „pokácet strom“ patří k pojmům, jejichž obsah je jednoznačně a shodně chápán i laickou veřejností (ve smyslu prostého a nevratného odstranění dřeviny). Odborné materiály⁹ týkající se kácení stromů (především na lesních, ale i na nelesních pozemcích) uvádějí, že výška pařezu může být maximálně 1/3 průměru kmene na pařezu.

Jednoznačně se k pojmu „kácení dřevin“ a nelegálnosti umělého vytváření torz (nejde-li o případy vymezené v ust. § 2 odst. 2 vyhlášky č. 189/2013 Sb. – k tomu viz níže) vyjadřuje metodika MŽP¹⁰:

„Kácením dřevin se rozumí odstranění dřevin i s kořeny nebo jen jejich nadzemní části ve výšce pařezu. V případě dřevin s pařezovou výmladností je strom pokácen, resp. kácení je dokončeno i v případě, kdy po odstranění kmene stromu dojde k růstu nového kmene nebo nových kmenů ze spících pupenů v pařezové části kmene nebo z již existujících pařezových výmladků, které při kácení kmene nebyly odstraněny. Vyroste-li v průběhu času pařezovou výmladností nový strom, pak taková dřevina požívá ochrany jako běžná dřevina. Přitom pařez lze chápat jako část stromu (zpravidla bázi kmene), která zůstává zakotvena kořeny v zemi. Obvyklá výška pařezu je 1/3 průměru kmene na pařezu. V případě náročných terénních podmínek lze ponechat i pařez přiměřeně vyšší. Torzem stromu se rozumí ponechání kmene vyššího, než je obvyklá výška pařezu. Pokud není torzo stromu výsledkem přirozeného působení přírodních procesů, nelze jeho umělé vytváření chápat jako kácení dřevin, ale zpravidla jako nedovolený zásah do dřevin ve smyslu § 2 odst. 1 vyhlášky č. 189/2013 Sb., pokud nejde o zásah prováděný podle odst. 2 téhož ustanovení.“

Proto tzv. vysoké pařezy (např. několikametrová torza stromů, která po údajném kácení leckdy bohatě obrůstají) nebo živé sochy (do živých torz stromů vyřezaná umělecká díla) nejsou pokácením, ale nezákonným poškozením či zničením dřevin. Stejně tak je poškozením dřevin vytváření torz vydávané za přípravu na kácení – při současné technice je pokácení stromu nepochybně možno provést ve velmi krátkém časovém horizontu (několika hodin).

⁹ Např. Pravidla při těžbě, soustředování, odvozu a manipulaci dříví, vydaná Ministerstvem lesního a vodního hospodářství a dřevozpracujícího průmyslu ČR pod č. j. 366/OKOR/89, dále příloha č. II „Těžba dříví, zpracování vývrátů, polovývrátů a polomů“ nařízení vlády č. 28/2002 Sb., kterým se stanoví způsob práce a pracovních postupů, které je zaměstnavatel povinen zajistit při práci v lese a na pracovištích obdobného charakteru (nařízení vlády ke „starému“ zákoníku práce č. 65/1965 Sb.)

¹⁰ Metodický pokyn odboru obecné ochrany přírody a krajiny MŽP k aplikaci § 8 a § 9 zákona č. 114/1992 Sb. (Věstník MŽP č. 5/2014), čl. 2.1

Sochy ze stromů – nešvar vlastníků i některých orgánů

Bohužel spíše přibývá, než ubývá případů řezeb do (torz) stromů. Zvláště nepříjemné je, že některé orgány (v tomto případě je obtížné napsat orgány ochrany přírody) samy takové postupy tolerují či podporují, když např. v odůvodnění povolení ke kácení uvedou, že stromy nebudou pokáceny na pařez, ale budou ponechány vysoké kmeny za účelem vyřezání uměleckých děl.

Takové jednání je zákonem zakázané poškození či zničení dřevin.

Z neprávni pozice lze dodat: nejsme totemová kultura.

MŽP správně odmítlo rovněž argumentaci z pozice „od většího k menšímu“, tedy že je-li legální dřevinu pokácet (existuje povolení, jde o podměrečnou dřevinu atp.), je zákonné i její poškozování či zničení jinak než pokácením¹¹.

2.2 Nedovolené zásahy do dřevin, které jsou v rozporu s požadavky na jejich ochranu

Tento poněkud krkolomně znějící právní termín je na základě zmocnění v § 8 odst. 5 ZOPK vymezen v ust. § 2 odst. 1 vyhlášky MŽP č. 189/2013 Sb. Definice je obdobná té, která byla obsažena v § 8 odst. 1 vyhlášky č. 395/1992 Sb., s několika drobnými zlepšeními. „*Nedovolenými zásahy do dřevin, které jsou v rozporu s požadavky na jejich ochranu*“, se podle platné vyhlášky rozumí „*zásahy vyvolávající poškozování nebo ničení dřevin, které způsobí podstatné nebo trvalé snížení jejich ekologických nebo společenských funkcí nebo bezprostředně či následně způsobí jejich odumření*“. Zlepšením pro aplikační praxi je nepochybně změna spojek „a“ na spojky „nebo“, protože kumulativní naplnění obou znaků spojených spojkou „a“ činilo někdy v praxi potíže při dokazování poškození dřevin. Rovněž použití vyhláškou nově definovaného pojmu „společenské“ funkce dřeviny namísto jedné z těchto funkcí – funkce „estetické“ – je jistě zlepšením oproti stavu před 15. 7. 2013.

Funkce dřevin v životním prostředí nejen člověka

Společenskými funkcemi dřeviny se podle § 1 písm. b) vyhlášky č. 189/2013 Sb. rozumí „soubor funkcí dřeviny ovlivňujících životní prostředí člověka, jako je snižování prašnosti, tlumení hluku či zlepšování mikroklimatu; mezi společenské funkce patří také funkce estetická, včetně působení dřevin na krajinný ráz a ráz urbanizovaného prostředí“.

V definici jsou uvedeny pouze příklady funkcí dřevin, jejich spektrum zahrnuje i skupiny funkcí hydricko-vodohospodářských, edaficko-půdoochranných, sociálně-rekreačních nebo zdravotně-hygienických¹².

Ekologické funkce dřevin zahrnují jejich schopnost vázat na sebe další organismy a vytvářet specifická společenstva. Stromy slouží jako biotop – poskytují životní prostor živočichům a rostlinám, včetně zvláště chráněných druhů. Fungují jako útočiště ptáků na přeletech a jako biotop bezobratlých živočichů. Staré a dozrálé dřeviny jsou bohatým ekosystémem s pestrou paletou různých druhů organismů. V zastavěném území obcí jsou stromy a křoviny často jediným útočištěm hmyzu a ptáků. Dřeviny tak mají velký biologický význam a zvyšují biodiverzitu.

V praxi nejčastějším případem poškození dřevin jsou nevhodné ořezy, závažné jsou případy rozsáhlého přesekání a odstranění významné části kořenů, zasypání kořenové zóny a další.

¹¹ Stanovisko legislativního odboru MŽP č. j. 777/410/11, červenec 2011

¹² Metodické doporučení odboru obecné ochrany přírody a krajiny MŽP k aplikaci některých ustanovení vyhlášky č. 189/2013 Sb., o ochraně dřevin a povolování jejich kácení, ve znění pozdějších předpisů (Věstník MŽP č. 1/2015), bod IV. b)